

REPREZENTĂRI MITOLOGICE ALE ROMÂNILOR DIN OLTENIA (PE BAZA CERCETĂRILOR DE TEREN FECTUATE ÎN JUDEȚELE VÂLCEA, GORJ ȘI MEHEDINȚI)

Natalia GOLANT*

Abstract

This paper is meant to provide a summary of the information regarding some legends, related to the folklore mythology, which was gathered during the field trips carried out in 2006-2010 on the territory of the region of Oltenia. The Romanians have a very developed concept of «living deadmen», or «vampires», widespread in the Carpathian-Balkan region. «Walking deadman» can be referred to as *strigói* or *morói* (*murói*). The term *strigói* is a derivative from *strigă* „witch”, „unclean spirit” and likely to be of Latin origin – from lat. *strīga*, *-ae* [*strix*] „old sorceress, witch”. On the territory of the Carpathian-Balkan region related terms can be heard from the Albanians (*štrigë* „witch”) and the Slovenes (*štriga*, *štrigno*). The term *murói* (*morói*) has counterparts in a number of Slavic languages (cf. Serb., Croat., Slov., Pol. *mora*, Alb. *morë*, modern Greek. *μόρα*). In all explored communities we recorded notions of beings, devouring the Moon, that are named *vârcoláci* (sg. *vârcolác*). *Vârcolác* is a term of Slavic origin, that was initially related to the word «wolf» and that seems to have entered Romanian language from Bulgarian (cf. Bulg. *вѣрколак*, Serb.-Croat. *вукодлак*, Czech *vlkodlak*, Pol. *wilkolak*, Ukr. *вовкулак*, Belarus. *воўколак*, Rus. *волколак*). Among the Balkan peoples the given term is also used by the Greeks (*βρυκόλακας*) and the Albanians (*vurvolak*).

Beings, similar to fairies, are also referred to «throughout the Balkans» as mythological characters. In the explored communities we also found such designations of these beings, as *iéle*(le), or *éle*(le), *ále sfinte* verbally „the saint ones”, *céle sfinte* „the saint ones” or *sfinte*(le) „saints”, *ale frumoáse* „the beautiful ones”. All other mentioned designations are euphemisms and always used in plural (cf. Rom. names from other parts of Romania – *dânsele* „they” (f. pl.), *doámne*(le) „dames”, Bulg. *живи-здрави* „safe-sound”, *сладки-медени* „sweet-honied” and others). The origin of such tabooistic designations is likely to be related to the effort to insinuate these demonic creatures. There are also demons of destiny amongst the «panto-Balkan» mythological characters, notions which we managed to register in the explored community. The Romans, and, in particular, inhabitants of the explored communities, name *ursitoáre*(le), *ursătóri*(le), *ursitóri*(le), *ursătoáre*(le); *céle trei ursătóri* „those three *ursătóri*”, *ále sfinte*. There is a relation between the term *ursitoare* and the modern Greek *ορίσω* „to define, to confine”. Such characters – demons of destiny, mostly represented as three women, are also typical for the mythology of Balkan Slavs – the Bulgarians, the Macedonians, the

* Muzeul de Antropologie și Etnografie „Petru cel Mare” al Academiei Ruse de Științe, Sankt Petersburg – Federația Rusă.

Serbians, the Montenegrins, the Croatians. Most of these beings' names in cultures of the south Slavs, as well as of the Romans, are derivatives from lexemes with the common semantics „to sentence, to name, to designate” (*орисници, урисници, наречници, реченици, суђеници* and others). According to the records of the municipality Mălaia (Vâlcea), one female of the demons of destiny is Romanian [*româncă*], another one – Hungarian [*unguroaică*] or, according to another version, Jewish [*jidăncă*], and the third one – Gypsy [*țigăncă*]. «Romanian» is believed to be the kindest, and «Gypsy» – the most malicious of the three soothsayers. As a remote analogy it is appropriate to mention the fact, that the Bulgarians from the South Bulgaria, Dobruja and South Bessarabia use such names for demons, in which souls of dead parturient and pregnant women embody as «Armenian females» (Bulg. *арменки, ерменки, ерменлийки*) or «Armenians» (*арменци, ерменци*).

There are other mythological creatures, also related to maternity ceremonies, *băbițe* or *băbiți* (pl. f.) – demons, which can do harm to newly-born one. The given term, which we manage to register in Mălaia (Vâlcea) and Polovragi (Gorj), is indubitably of Slavic origin. Thus, similar mythological characters are designated with the term *бабице* in cultures of Serbians from eastern parts of Serbia and Kosovo. In the municipality Ponoarele (Mehedinți) we registered the euphemistic term *măicile* „mothers”, which designates any illnesses. It was not found in any other explored communities (cf. the term *майки*, use with the same meaning by the Bulgarians in Rodopi). The idea of plague's [*ciumă,-a*] personification as an old woman was found in Ponoarele (Mehedinți). There is a legend about «plague's shirt» [*cămașa ciumii*] in the municipality Ponoarele. The notion of the «plague's shirt» [*cămașa ciunii, ia ciunii*] exists in many regions of Romania, in particular, in Muntenia, Oltenia, Transylvania, Maramuresh, Bukovina. Such a shirt was associated to the most spread magic wand, which was considered to be able to stop the pestilence. All the actions to produce a shirt (spinning, weaving, cutting and sewing) were supposed to be carried out within twenty-four hours or for one night. The custom of making a shirt for one day in case of plague is also found in cultures of Bulgarians, Hungarian and Transylvanian Germans (Saxons). The Serbians from the vicinity of Pieroth (the eastern Serbia) have the custom to make the «for one day-shirt» (*кошуља једноданка*) in the situations, when it is obvious, that the war is coming, and all the men, going to war, got through this shirt – it was supposed to save them from death. The Bulgarians in the Pirin region and the Macedonians in the western Macedonia used to have a custom to make linen for one night in order to survive during the plague (Maced. *чумино платно*), then all the inhabitants of the village passed under this linen. The Belorussians considered the «for one day-towel» to be the best means for pestilence, then all the inhabitants of the village passed under this towel, and eventually it was burnt down. This report is dedicated to the analysis of topics which, in our opinion, are «ethnographic» and lexical at the same time. Ascertaining the distribution of the discussed facts and vocabulary, designating them, is the task of the further researches.

Keywords: mythology, mythological representations, mythological character, terminology, term, custom.

Cuvinte-cheie: mitologie, reprezentări mitologice, personaje mitologice, terminologie, perioadă, obicei.

Informațiile prezentate în acest studiu au fost culese pe parcursul cercetărilor de teren efectuate în perioada 2006-2010 în localități din Oltenia de nord. Aceste cercetări s-au făcut în cadrul a două proiecte elaborate de Institutul de Slavistică al Academiei Ruse de Științe, proiecte intitulate „Peisajul dialectal carpato-balcanic: limbă și cultură în interacțiune” (2006-2008) și „Comunitatea cultural-lingvistică carpatică din perspectivă balcanică” (2010-2011).

Reprezentările despre „*morții vii*” sunt foarte răspândite în această regiune. „Mortul viu” poate să fie numit *strigói* sau *morói* (*murói*). Locuitorii comunei Mălaia (județul Vâlcea) folosesc pentru desemnarea unui „mort viu” numai termenul de *strigoi* (sing. și pl., m), în timp ce locuitorii comunelor Polovragi (județul Gorj) și Ponoarele (județul Mehedinți) folosesc ambii termeni, însă termenul *morói* (*murói*) este mai răspândit.

Cuvântul *strigoi* este un derivat de la *strigă* (sg., f) având, conform dicționarelor, următoarele sensuri: 1) „vrăjitoare”, „duh rău”, 2) „bufniță” (*tyto alba guttata*) și 3) fluture „cap-de-mort” (*Acherontia atropos*). Cuvântul a fost moștenit din limba latină (*striga*, -ae, f) – forma vulgară de la *strix*, -igis – 1) „bufniță”, 2) „vrăjitoare bătrână”¹. Termeni asemănători sunt frecvenți și în zona carpato-balcanică. Ei sunt folosiți cu sensul de „vrăjitoare” sau „vrăjitor” de albanezi (*štrigë*, *shtrigë*), de muntenegreni, de croați (*štri:ga*, *štriga*), de sloveni (*štrīga*, *štrija*, *štrigôn*, *strigon*), de slovaci (*striga*, *strigon*), de polonezii din Subcarpații polonezi (*ščyga*), de ucrainenii lemkieni (*striga*)². Cu sensul de „vampir”, termeni asemănători se întâlnesc la polonezii din Polonia de sud (Podhale) (*ščyga*) și la slovaci (*striga*)³. Termenul *morói* își găsește analogii în limbile slave (sârb., croat., slov., pol. *mora*, dar și alb. *morë*, gr. *μόρα*)⁴. Trebuie să amintim faptul că locuitorii unor regiuni ale României folosesc termenul *morói* pentru ființa mitologică în care s-a transformat sufletul unui prunc nebotezat⁵. Dar, în

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române* (în continuare DEX), ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 1028; Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum I. O., 2007, p. 752.

² Г. П. Клепикова, *Мотив движения-полёта в семантике карпато-балканского striga/štriga*, în „Балканские чтения”, Moscova, nr. 3, 1994, p. 94-99; Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 758.

³ Г. П. Клепикова, *op. cit.*, p. 94-99.

⁴ Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 522.

⁵ *Ibidem*; Otilia Hedeșan, *Șapte eseuri despre strigoi*, Timișoara, Editura Marineasa, 1998, p. 9-10.

sate din sud-vestul României, unde ambii termeni sunt folosiți ca sinonime, trebuie să presupunem pătrunderea termenului *strigoi* în graiul localnicilor din limba literară.

Locuitorii chestionați din Mălaia (județul Vâlcea) și Ponoarele (județul Mehedinți) au numit ca posibilă cauză a transformării răposatului în „mort viu” faptul că omul a murit fără lumânare. După afirmațiile unor informatori din Polovragi (județul Gorj) și Ponoarele (județul Mehedinți)⁶, răposatul va deveni moroi atunci când, în decursul celor trei zile cât s-a aflat depus în casă, peste el a sărit o pisică. Pentru a evita astfel de consecințe, în cele trei zile familia închidea undeva pisica.

În afară de aceasta, în Ponoarele se întâlnește și reprezentarea potrivit căreia moroi poate deveni un om mort de tânăr chiar dacă a murit în condiții „creștinești”. Conform informațiilor din Mălaia, omul născut *cu tichie* sau cel care face vrăji poate să se transforme în strigoi după moarte. Informatorii din Polovragi spuneau că cei care s-au născut *cu chitile* sunt oameni periculoși care deoache, dar nu pomenesc faptul că ei ar deveni strigoi după moarte. Reprezentări asemănătoare cu cele din Mălaia despre calități neobișnuite ale omului născut *cu tichie* (căiță) au fost înregistrate la slavi. De exemplu, sârbii și croații din Dalmația cred că omul născut *cu tichie* poate să se transforme în vampir sau *mora*, sârbii din vestul Serbiei, ucrainenii și bielorușii din Polesie și polonezii susțin că el poate să deoache⁷.

După afirmațiile informatorilor din zona cercetată, strigoiul are fața roșie (Mălaia, Polovragi), gura lui poate să fie plină de sânge (Polovragi) și poate să stea în sicriu cu fața în jos (Mălaia și Polovragi). Se crede că strigoiul poate să le ia la el (pe lumea cealaltă) pe toate rudele (Mălaia și Polovragi) și, conform unor informații, chiar și vecini și animale de casă (Mălaia). Pentru a preveni aceste evenimente, mortul trebuia să fie dezgropat, iar inima să-i fie înțepată cu un cui sau cu un ac (Mălaia și Polovragi)⁸.

⁶ Pentru a evita repetarea excesivă și posibil supărătoare a județelor de care aparțin cele patru localități în care s-au efectuat cercetările noastre de teren, redăm această scurtă listă: Polovragi, Baia de Fier (ambele din județul Gorj), Mălaia (județul Vâlcea) și Ponoarele (județul Mehedinți).

⁷ A. A. Плотникова, «Рубашка», în „Славянские древности”, Moscova, tom. IV, 2009, p. 489-490.

⁸ H. Г. Голант, „Этнолингвистические материалы из коммуны Мэлая, Румыния (жудец Вылча, область Олтения)”, în *Карпато-балканский диалектный ландшафт: язык и культура*. Отв. ред. А. А. Плотникова, Moscova, 2008, p. 312.

Existau însă și măsuri preventive ce trebuiau să evite transformarea mortului în strigoi. Spre exemplu, în acest scop locuitorii din Mălaia puneau în coșciug un ac, un spin de vreo măărăcină și nouă pietricele. Locuitorii din Ponoarele ungeau coșciugul cu usturoi sau puneau în coșciug un cuier; se puneă acest cuier în sicriu în credința că mortul nu va mai putea veni acasă, ci se va învârti în jurul mormântului așa cum calul se învârti în jurul cuierului (sic!)⁹. Conform unor informații din Mălaia și Polovragi, în trecutul nu prea îndepărtat morților despre care se credea că se pot transforma în strigoi le era înțepată inima înainte de înmormântare¹⁰.

În toate comunele studiate există reprezentări despre **vârcolaci** – ființe care mănâncă luna. Termenul *vârcolac* este de originea slavă. Acest termen este legat de cuvântul „lup” și, probabil, a venit în română din limba bulgară (cf. bulg. *върколак*, sârb. și croat. *вукодлак*, ceh. *vlkodlak*, pol. *wilkolak*, ucr. *вовкулак*, bel. *воўколак*, rus. *волколак*)¹¹. Dintre popoarele balcanice acest cuvânt apare la greci (*βρυκόλακας*) și albanezi (*vurvolak*)¹². Pentru români este tipică folosirea cuvântului *vârcolac* chiar în sensul explicit de „ființă care mănâncă soarele sau luna”¹³. Mult mai rar românii (mai ales cei din Transilvania) folosesc acest termen în sensul lui inițial, adică „om-lup”, sau în sens de „vampir”, care este tipic pentru unii slavi din Balcani și pentru greci¹⁴.

⁹ Vezi Pr. Nicolae Moga, *Mălaia. Repere monografice*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2002; Cornel Boteanu, Dumitru Borloveanu, *Ponoarele. Studiu monografic*, Craiova, Editura MJM, 2003.

¹⁰ Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 312.

¹¹ Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 838-839; DEX, p. 1152; А. В. Гуря, Е. Е. Левкиевская, *Волколак*, în „Славянские древности”. Этнолингвистический словарь под редакцией Н. И. Толстого, Moscova, tom. I, 1995, p. 418-420.

¹² К. А. Климова, „Балканские концепты в народной мифологии современной Греции и славянобалканского ареала”, în *Исследования по славянской диалектологии*, vol. XIII. *Славянские диалекты в ситуации языкового контакта (в прошлом и настоящем)*, Moscova, 2008, p. 251-266; Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 838-839.

¹³ Ion Ghinoiu, *Panteonul românesc. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 207; Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 838-839; Irina Nicolau, Carmen Huluiță, *Credințe și superstiții românești după Artur Gorovei și Gh. F. Ciușanu*, București, Editura Humanitas, 2000, p. 290-291; *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului etnografic român*, vol. I. *Olenia*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 355-356; vol. III. *Transilvania*, 2003, p. 390-391; vol. IV. *Moldova*, 2004, p. 398; vol. V. *Dobrogea, Muntenia*, 2009, p. 377-378.

¹⁴ Irina Nicolau, Carmen Huluiță, *op. cit.*, p. 290-291; *Sărbători și obiceiuri...*, vol. III, p. 390-391; DEX, p. 1152.

Majoritatea informatorilor nu puteau să descrie aceste ființe. După părerea unor localnici, *vârcolacii* arată ca șerpi sau ca niște viermi uriași (Mălaia). Unii spuneau că *vârcolacii* sunt frumoși (Ponoarele) și că ei ar mânca luna din cauza păcatelor omenești (Polovragi).

Ființele feminine care se numesc în această regiune *iele(le)*, *éle(le)* (Ponoarele, Polovragi, Baia de Fier), *ále sfînte* (Mălaia, Polovragi), *céle sfînte* și *sfînte(le)* (Polovragi) sau *ale frumoáse* (Ponoarele, Baia de Fier) sunt personaje tipice pentru mitologia tuturor popoarelor balcanice. Toate denumirile menționate mai sus sunt eufemisme și se folosesc întotdeauna la plural (cf. denumirile din alte regiuni ale României: *dânsele*, *doámne(le)*; bulg. *живи-здрави* – „vii și sănătoase”, *сладки-медени* – „dulce ca mierea” etc.)¹⁵. Apariția denumirilor tabuistice este, probabil, legată de dorința de a împăca aceste ființe¹⁶.

După afirmațiile localnicilor, acestea joacă hora pe dealuri și în locurile unde au jucat rămân cercuri de iarbă uscată (Polovragi), de iarbă arsă (Mălaia), de iarbă de culoare mai închisă (Mălaia, Ponoarele) sau din ciuperci mici (Polovragi). Reprezentări conform cărora locul unde jucau aceste ființe nu trebuie să fie călcat cu picioarele au fost înregistrate în Polovragi și în Ponoarele. Unii informatori din Polovragi povesteau că în trecut oamenii care găseau locul unde după părerea lor au fost *ále sfînte*, puneau acolo niște pietre și o buturugă sau o cruce pentru a proteja oamenii de ele. După părerea unor locuitori din această comună, *ále sfînte* joacă acolo unde este îngropat aurul.

Tot în Polovragi se crede că persoana care aude vocile, cântatul acestor ființe, va înnebuni sau va fi paralizat. Există părerea că *ale frumoáse* sunt periculoase în primul rând pentru băieți și bărbați tineri, mai ales pentru cei necăsătoriți și cei care n-au iubite (Ponoarele). În Mălaia a fost înregistrată povestea despre un ciobănaș care a fost luat de către *ále sfînte* și de atunci cântă din cimpoi în timp ce ele joacă. Despre omul distrat se zicea că este „lovit de iele” (Ponoarele).

¹⁵ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p. 214-215; A. A. Плотникова, „Южнославянские персонажи типа вила в свете «балканского» на Балканах”, în *Славянское и балканское языкознание. Человек в пространстве Балкан. Поведенческие сценарии и культурные роли*. Отв. ред. И. А. Седакова, Т. В. Цивьян, Moscova, 2003, p. 228-248; Idem, *Этнолингвистическая география Южной Славии*, Moscova, 2004, p. 203.

¹⁶ Idem, „Южнославянские персонажи...”, p. 228-248.

Toți informatorii au precizat că aceste ființe apar noaptea. Majoritatea locuitorilor chestionați au afirmat că ele sunt active în noaptea de Sânziene (Mălaia, Polovragi). În Mălaia a fost înregistrată informația conform căreia *ále sfinte* sunt active în perioada Rusaliilor, iar unii informatori din Polovragi spuneau că urmele *celor sfinte* sunt văzute uneori și pe zăpadă¹⁷.

În toate comunele studiate există reprezentări despre *șarpele ocrotitor al casei*. Aceste reprezentări sunt răspândite în toată regiunea carpato-balcanică și în Asia Mică¹⁸. Locuitorii tuturor așezărilor studiate ne-au relatat că *șarpele casei* (*șerpele cășii* – Polovragi) nu este veninos și că omorârea lui aduce nenorocire. Dar unii informatori afirmau că ei au omorât șarpele casei și nu li s-a întâmplat nimic. Mulți localnici aduceau în discuție atitudinea lor negativă față de acești șerpi, povestind că ei sug laptele vacilor¹⁹.

Ursitoarele sunt și ele personaje comune pentru multe popoare balcanice. Locuitorii satelor studiate le numesc *ursători(le)* (Mălaia, Polovragi), *ursitóri(le)* (Mălaia, Ponoarele), *ursătoáre(le)* (Polovragi), *céle trei ursători* (Mălaia), *ále sfinte* (Mălaia)²⁰. Ultimul termen, care este utilizat și pentru a denumi *ielele*, se folosește pentru ursitoare și în alte localități din județul Vâlcea²¹. Termenul *ursitoare* (*ursitóri, ursători, ursătoáre*), ca și verbul *a ursi* (*a ursă*), este legat de cuvântul grec modern *ορίσω* – „a determina”. Al. Ciorănescu a menționat în această legătură și verbul bulgăresc *описвам*²². Personaje asemănătoare, care sunt reprezentate cel mai des ca trei femei, sunt tipice și pentru mitologia slavilor sudici – a bulgarilor, macedonenilor, sârbilor, muntenegrenilor și croaților. Majoritatea denumirilor acestor personaje la slavii sudici sunt derivate de la lexemele cu semantica „a decerna, a numi, a determina” (*орисници, урисници, наречници, реченици, суђеници* etc.)²³.

¹⁷ Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 313-314.

¹⁸ А. А. Плотнокова, *Этнолингвистическая география...*, p. 232-339; В. В. Иванова, *Змея – Джинн – Предок. Анатолийский взгляд на хранителя дома*, în „Азиатский бестиарий. Образы животных в традициях Южной”, Юго-Западной и Центральной Азии, Sankt Petersburg, 2009, p. 151-160.

¹⁹ Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 315.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Sărbători și obiceiuri...*, vol. I, p. 26.

²² Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 821; DEX, p. 1140-1141.

²³ А. А. Плотнокова, *Этнолингвистическая география...*, p. 243-249.

Mulți informatori povestesc despre trei ursitoare (în toate așezările studiate). Uneori am întâlnit afirmații potrivit cărora ursitoarele sunt șapte sau 12 (Mălaia). Venirea ursitoarelor era așteptată în a treia noapte după nașterea copilului (Polovragi, Ponoarele) sau chiar în prima noapte după naștere (Mălaia)²⁴. Ursitoarele determină, după credința populară, soarta, caracterul și capacitățile copilului.

Familia nou-născutului pregătește masa pentru ursitoare. Pe această masă se pun diferite mâncăruri, băuturi și obiecte cu ajutorul cărora rudele încearcă să modeleze viitorul dorit pentru copil. Pe masă se pun azimă cu zahăr (Polovragi), colaci (Ponoarele), lapte, brânză, carne, vin, țuică (toate în Polovragi) și „apă dulce” (Ponoarele). Dimineața, locuitorii din Polovragi și Ponoarele împart azimă și vin sau colaci și „apă dulce” la trei copii. După afirmațiile informatorilor din Ponoarele, azima și vinul trebuie să fie împărțite între doi băieți și o fată, dacă pruncul este băiat, și între două fete și un băiat dacă este fetiță. În afară de mâncăruri și băuturi, pe masă mai poate fi pusă lână (Mălaia)²⁵. În opinia lui Ion Ghinoiu, lâna se pune pe masa ursitoarelor pentru ca ele să toarcă mai lung firul vieții pentru copil²⁶. Locuitorii din Polovragi pun pe masa ursitoarelor cărți, creioane și niște unelte, menind astfel copilului să învețe bine la școală și să devină bun gospodar. După spusele informatorilor, în prezent *masa ursătorilor* se face tot acasă, în camera unde va dormi copilul, în ciuda faptului că în zilele noastre lăuza și copilul, în primele zile după naștere, sunt de obicei în spital (Polovragi).

Majoritatea localnicilor chestionați afirmă că ursitoarele nu pot fi văzute. Foarte rar se întâlnesc informații despre aspectul lor (de exemplu, faptul că ele sunt îmbrăcate în alb) (Polovragi).

După părerea locuitorilor din Mălaia, una dintre ursitoare este româncă, a două este ungueroaică sau evreică (*jidâncă*) și a treia este țigancă. După credința populară, ursitoarea româncă este cea mai bună, iar ursitoarea țigancă este cea mai rea dintre toate. Despre omul care n-are noroc se zice că „*țigâncă te ursază rău*”²⁷. În paranteză menționăm faptul că locuitorii din sudul Bulgariei, din Dobrogea și din sudul Basarabiei folosesc denumirile „armence” (*арменки, ерменки, ерменлийки*) sau „armeni” (*арменци, ерменци*) pentru demonii care provin de la sufletele lăuzelor moarte²⁸.

²⁴ Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 316.

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 200-201.

²⁷ Н. Г. Голант, *op. cit.*, p. 316.

²⁸ А. А. Плотникова, *Материалы для этнолингвистического изучения балканославянского ареала*, Moscova, 2009, p. 52.

Există povești despre prezicerile ursitoarelor care se realizează chiar dacă oamenii fac tot ce este posibil ca să împiedice împlinirea lor. Povestea înregistrată în comuna Ponoarele ne spune că *ursitorile* au urzit unui nou-născut că el va fi ucis de calul alb. Cineva dintre membrii al familiei a auzit această prezicere și părinții își țineau fiul cât mai departe de cai. Băiatul a crescut și a plecat să învețe la oraș. Acolo i-a căzut în cap firma unui bar pe care era scris „Calul alb” și băiatul a murit...

Băbițele sunt ființe mitologice legate tot de naștere. Termenul *băbițe* (*băbiți*) a fost înregistrat în Mălaia și în Polovragi. Personaje asemănătoare, numite *бабуые*, există la sârbii din estul Serbiei și din Kosovo²⁹. Locuitorii din Polovragi spuneau despre pruncul care nu putea să doarmă și plângea mereu că este „lovit din băbiți”. După părerea informatorilor, copilul putea să fie „lovit din băbiți” în cazul în care mama lui nu a respectat restricțiile care existau pentru lăuze, de exemplu, a început să toarcă mai devreme de șase săptămâni după nașterea copilului. Unele informatoare din Polovragi afirmă că *babițele* sunt niște ființe urâte (femei sau bărbați).

În comuna mehedințeană Ponoarele a fost înregistrat termenul eufemistic **măcile** care se folosește pentru toate bolile (cf. termenul bulgăresc *майка* (Rodopi))³⁰.

Tot în Ponoarele există reprezentarea despre personificarea **ciumei**. Ciuma era reprezentată ca o femeie bătrână și urâtă. Aici a fost înregistrată legenda despre „cămașa ciumii”. Conform acestei legende ciuma a venit în casa unei văduve și a cerut o cămașă nouă. Ea a promis că îl va lăsa în viață pe fiul văduvii și va pleca din sat dacă va primi cămașa până dimineață. Văduva a chemat și alte femei și ele au țesut, croit și cusut toată noaptea. Dimineața, cămașa a fost gata și ciuma a plecat. Toponimul local „Dealul cămășii” este legat de această legendă. Există și proverbul „Lucrează ca la cămașa ciumii” (adică lucrează foarte urgent, grabnic). Reprezentări despre cămașa ciumei (*ia ciumii*) există nu numai în Oltenia, ci și în Muntenia, Transilvania, Maramureș și Bucovina. Confecționarea acestei cămășii era considerată mijlocul magic cel mai sigur de apărare împotriva ciumei. Toate operațiile legate de confecționarea cămășii trebuiau să fie îndeplinite într-o zi și o noapte sau într-o

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

singură noapte³¹. Obiceiul de a confecționa cămașă într-o zi și o noapte în cazul epidemiei exista la bulgari, la ungurii și la sașii din Transilvania³². Sârbii din Pirot (estul Serbiei) confecționau „cămașă de o zi” (*кошуља једноданка*) înaintea plecării în război și toți bărbații din sat treceau prin ea ca să se întoarcă vii de acolo³³. Bulgarii din Pirin și macedonenii din vestul Macedoniei făceau „pânza ciумii” (maced. *чумино платно*) în timpul unei nopți, iar bielușii făceau în cazul epidemiei „prosopul de o zi”³⁴.

Vinerile ciумii au legătură tot cu legenda mai sus menționată. *Vinerea ciумii* este o sărbătoare familială și în același timp comună pentru tot satul. Fiecare dintre satele comunei Ponoare are propria sa *Vinere a ciумii* (în perioada cuprinsă între Sfântul Ilie și Sfânta Parascheva). Multe familii își invită rudele și cunoștințele din satele vecine la această sărbătoare. De obicei, pentru *Vinerea ciумii* se fac mâncăruri de post, dar în zilele noastre unele gospodine pun pe masă și carne.

Am abordat în acest studiu teme care sunt, după părerea noastră, balcanisme etnografico-lexicale. Toate fenomenele analizate în acest studiu se întâlnesc nu numai la români, ci și la alte popoare balcanice, cum de altfel am încercat să și demonstrăm aici. Putem să presupunem că în Oltenia cantitatea balcanismelor este mai mare decât în alte regiuni ale României datorită și distanței mai mici care o separă de Balcanii propriu-ziși. Dar, desigur, precizarea arealului de răspândire a acestor fenomene etnografice și a lexicului legat de ele necesită investigații viitoare mai aprofundate.

³¹ I.-A. Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 165-167; Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Amarcord, 2001, p. 31, 37; Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 49.

³² С. М. Толстая, *Обыденные предметы*, în „Славянские древности”. Этнолингвистический словарь в пяти томах, Moscova, tom. III, 2004, p. 487-489; I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. 167.

³³ С. М. Толстая, *op. cit.*, p. 487-489.

³⁴ *Ibidem*.